

Proseminář k buddhismu II. – Silvie Kotherová

Rozprava o znaku ne-já

Indie v 5 stol. př. n. l.- Upanišady

- **Upanišady**- bráhmanské texty, které se zabývaly hledáním stálé, neměnné, jediné pravé skutečnosti, která byla základem všech změn.
- Tento základ- je absolutním jsoucnem, podstatou všech bytostí – **átman**.
- **Brahma** – je základem universa, zdrojem všech věcí
- Nesmrtelný átman je roven věčnému absolutnu (brahma).
- Podstata světa (makrokosmu) je ztotožněna s podstatou individuální osoby (mikrokosmu).

Reakce Buddhy na Upanišady:

- Neexistuje **žádný všudypřítomný základ**, který by byl zároveň imanentní, který by bylo možné intuitivně poznat a tím dosáhnout osvobození od strachu a neštěstí.
- Neexistuje **žádná absolutní entita**, která by byla neměnnou substancí za měnícím se světem fenoménů.
- Neexistuje **žádná trvalá duše (džíva)**, osoba, jáství.
- Takovéto teorie způsobují lpění/připoutanost v podobě „já“, „moje“, tedy sobeckou touhu, egoismus, zlou vůli, pýchu. Ty následně vyvolávají problémy, utrpení a znovuzrokování.

Pojem pál. Anatta (san. Anátman)

- Překlad slova:

- doslovně „ne duše“, neboli **ne- já**, také neosobnost, bezpodstatnost

- **Sanskrita** (pál. *Sankhata*)- je tedy vše co je sestavené složené, uspořádané. Jsou to všechny věci a jevy spjaté mezi sebou vzájemnými vztahy a podléhají zákonitostem vzniku, změny a zániku. Zde vzniká myšlenka bezpodstatnosti jevů. Vzhledem k tomu jsou také všechny jevy pomíjivé.

Věci složené a nesložené

- ***Sanskrtadharmā*** (pál. *Sanshatadhamma*) - všechny věci jsou sestavené jednotliviny (san. dharma, pál. dharma). V raném buddhismu byla nesešavenou jednotlivinou pouze nirvána (pál. nibbána).
 - ***Asanskrtadharmā*** (pál. *Asankhatadhamma*)- „nesešavené věci“, tedy věci, které nepodléhají rozkladu.
-

Asanskertadharmā (pál. Asankhatadhamma)

- Podle Sarvastivádinů jsou tři:
 - prostor (san. ákáša, pál. ákása)
 - a dva zániky (**niródha**):
 - a) řízený skrze uvědomělé pochopení
 - b) samovolný skrze přirozený proces

- **Niródhasamápatti**

- „zániková kontemplace /meditace
- stav „znicotnění“ naprosté zastavení činnosti vědomí a mysli, dosahuje pouze arhat, který prošel čtyřmi stupni bezpředmětové meditace (san. *arúpadhjána*, pál. *arúpadždžhána*), v tomto stavu možné setrvat až 7 dní.

Asanskertadharmā (pál. Asankhatadhamma)

- Mahásanghikové přidávají dalších šest: nekonečnost prostoru, nekonečnost vědomí, nicotu, sféru za vědomím a nevědomím, doktrínu podmíněného vznikání a ušlechtilou osmidílnou stezku
- Vidžňánavádinové kromě tří základních věcí přidávají vyvanutí meditaci, aratské potlačení myšlení a cítění, plus přidávají „takovost“ (tathata)

Trilakšana (pál. *tilakkhana*):

- Tři vlastnosti všech sestavených věcí a jevů.
- *Anatta* (san. *Anátman*) – bezpodstatnost
- *Aničča* (san. *Anitja*) – pomíjivost
- *Duhkha* (san. *Dukkha*) – strastnost

Aničča - pomíjivost:

- Vše co ve světě pozorujeme se *mění*. Něco se mění tak rychle, že to ani nepostřehneme, a něco se mění tak pomalu, že to považujeme za stálé /neměnné.
- Tento neustálý proces , který je *kauzální povahou universa* nazýval Buddha odvislým vznikáním (*pratítjasamutpáda*).
- Tato kauzalita je *povahou universa*, základní ontologickou kategorií zde není substance, nýbrž *proces!*

Dukkha – strast:

- Neustálá změna, podmíněnost a nestálost pak způsobuje to, že zažíváme vlastní bytí jako strastné a neuspokojivé.
- Tato strastnost je způsobena tím, že nejsme schopni nahlédnout pravou povahu světa / jevů, tj. nahlížet je jako nestálé a podmíněné, a naopak se je snažíme uchopovat jako jevy stálé a trvalé.
- Vysvobození z tohoto utrpení je závislé na prohlédnutí této iluze skrze vhled do nestálosti.

Anatta - bezpodstatnost:

- Otázka jak funguje karmický systém? Pokud zde není žádná duše či esence, která by se přenášela v koloběhu životů?
- Odpověď: kauzální řád universa.

Skandha (pál. khandha)

- Vše co existuje se dá bezezbytku rozložit na **5 neosobních složek** (skandh).
- Tyto složky se pak dále dají rozložit na tzv. **dharmy**, které jsou sice už nedělitelné, nicméně mají stejnou povahu jako složky skandha (tzn. jsou nestálé, podléhají změně, a tedy jsou podmíněné).
- Každá z těchto složek má **tři charakteristiky**: nestálost, bezpodstatnost, strastnost.
- **Nepřecházejí z života do života** jako ucelený soubor!!!

Skandha (pál. khandha)

- **1. Rúpa**- vnější podoba, tvar, tedy tělesnost
- **Náma** (mentální život):
- **2. Védána**- pociťování, cítění
- **3. Saňňa** (san. saňdžňna) – vnímání
- **4. Sanskára** (pál. sankhára) – tvůrčí představivost, duševní tvořivost
- **5. Vidžňána** (pál. viňňána) – vědomí, zkušenostní poznání

Steven Collins: argumenty proti átmanu:

- V ranných textech se objevují tři argumenty, které popírají existenci átmanu:
- nemožnost kontroly a ovládnání Já.
- co je nestálé, neuspokojivé a podléhá změně, nemůže být Já.
- nemůžeme hovořit o Já, které je mimo dosah zkušenosti.

Nemožnost kontroly a ovládnání Já.

- proti upanišadovému pojetí átmanu jako vnitřního vládce, kterého se bráhmanští asketové snažili za pomoci tvrdé askeze a vnitřní kázně (nijama) poznat a ovládnout.
- Rozprava o ne-já:
 - „Mnichové, tělo je „ne-já“. Kdyby totiž bylo „já“, nevedlo by k trápení a bylo by je možno ovládat dle svého přání: „Ať je mé tělo takové a ne jiné.“

Co je nestálé, neuspokojivé a podléhá změně, nemůže být Já.

- *Čhándogjopanišada (6.8-16)*,
 - brahman Uddáka hovoří ke svému synovi Švétakétuovi:
„Nejjemnější podstata (átmja) zde, vlastní tomu všemu, je pravda. To je átman. To jsi ty, Švétakétu.“
 - átman zde znamená „stálý“, „blažený“.
- **Rozprava o ne- já:**
 - „Co myslíte, mnichové: je tělesnost (rúpa) trvalá nebo pomíjivá?“ „Pomíjivá, pane.“ „A to, co je pomíjivé, je strastné nebo šťastné?“ „Strastné, pane.“ „Ale to co je pomíjivé, strastné, podrobené změně, je správné o tom uvažovat takto: toto je moje, toto jsem já, toto je mé „já“?“ „To vskutku ne, pane.“
- ***Rozprava o podobnosti o vodním hadu***
(*Alagaddúpamasutta, MN 22*)

Nemůžeme hovořit o Já, které je mimo dosah zkušenosti

- **Velká rozprava o podmíněnosti (Mahánidánasutta),**
 - v níž Buddha hovoří o třech možnostech nahlížení na já s ohledem na skandhu pociťování (védaná):
 - 1) Tvrzení: „Já je identické s pociťováním, tzn. moje Já je pociťování.“ Buddha reaguje: „Já nemůže být identické s pociťováním – jelikož se neustále mění“
 - 2) Na tvrzení „Pociťování není moje Já, tzn. moje já nic nepociťuje“ – Buddha reaguje: Kdyby bylo naše Já bez pociťování, jak bychom vůbec mohli tvrdit, že existujeme?“
 - 3) Tvrzení: „Pociťování není moje Já, ale moje Já není bez pociťování, je vlastností (dharma) je pociťovat.“ - Buddha reaguje: „Já, které není totožné s pociťováním, a přitom pociťuje, by muselo být nějakým způsobem odlišitelné od pociťování. Jak bychom však toto Já následně dokázali pocítit a identifikovat, když je mimo dosah naší zkušenosti?“

**Deset „nevysvětlitelných“/
nezodpovězených (avjākṛta) otázek:**

- *Je svět (lóka) věčný? / Jsou svět a Já (átman) věčný?*
- *Není svět věčný? / Nejsou svět a Já věční?*
- *Je svět (v prostoru) konečný? / Mají Já a svět konec?*
- *Je svět (v prostoru) nekonečný? / Nemají Já a svět konec?*
- *Jsou Já (átman) a životní princip (džíva) a tělo jedním?*
- *Jsou Já a životní princip od sebe odlišné?*
- *Existuje Tathágata neboli Buddha po smrti?*
- *Neexistuje Tathágata po smrti?*
- *Existuje nebo neexistuje Tathagata po smrti?*
- *Po smrti Tathagata neexistuje ani existuje?*

Rozprava o dokonalé síti

(Brahmadžálasutta, DN 1)

- Dvašedesát různých názorů týkajících se povahy átmanu
- Tato „sít’ názorů“ je vyčerpávající, jelikož pokrývá všechny chybné názory týkající se existence a neexistence átmanu.
 - *"Já" není zničeno po smrti (attá hoti arogo param maranam), je ani vnímající ani nevnímající (névasaññínásaññi) a je hmotné [má tvar]."*
 - *"Já" není zničeno po smrti, je ani vnímající ani nevnímající a je nehmotné [nemá tvar].*
 - *"Já" není zničeno po smrti, je ani vnímající ani nevnímající a je hmotné i nehmotné.,,*
- Tyto otázky jsou nezodpovězené, protože jsou podle buddhismu špatně formulovány! (věci složené v nich považujeme za skutečné).

Pudgalaváda - Personalisté

- Po Buddhově smrti mezi scholastiky rozličné interpretace nauky o „ne-já“:
 - **„Předměty disputace“** (*katthávattthu*)- pál. text, který zaznamenává střet dvou škol:
 - **théravády** („*nauka starších*“) a
 - **pudgalavády** („*nauka o osobě*“) - heretická
 - ***Pudgalaváda***:
 - „**Rozprava o nosiči břemene**“ (*Bhárahárasutta*)
 - Pět složek je jako břemeno (*bhára*), jehož nosičem je „osoba“ (*pudgala*).
-

„Rozprava o nosiči břemene“

- *Pudgala* - jsoucno, které by bylo podkladem přenosu karmanu- umožňující znovuzrokování
- Břemeno nemůže být nesené břemenem- pudgala není totožný se skandhami, ale není od nich ani odlišný
- Odložení břemene- odstranění strasti

